

A LA RECERCA D'UN LLENGUATGE CULTÉ.
L'ORATÒRIA SAGRADA I LA CREACIÓ POÈTICA
VALENCIANA EN ELS SEGLES XVII I XVIII

ANTONI LÓPEZ QUILES

(Universitat de València)

1 INTRODUCCIÓ

A penes transcorregut el nostre segle d'Or, Alonso Hernández de Oviedo definia València com una «segona cort», un apèndix de la «primera cort», la castellana. Jaume Torró ha reflexionat sobre les conseqüències literàries d'un país sense auspicis polítics, i com Barcelona havia esdevingut en el XV una espècie de cort *in absentia* del monarca, però amb el príncep de Viana com a aglutinador (Torró 2001). Per al cas valencià, en el XVI, la *segona cort*, l'ègida és castellana i els nobles que la gestionen, coherentment acastellanats, fet que es prolongarà després: no hi ha cort pròpia. Així ho confessa, ja en el XVIII, el castellanenc bisbe de Barcelona, Josep Climent: «*Tu lengua, lengua valenciana, que comunmente hablamos y que entonces era la lengua de nuestra corte*» (Climent 1761: 9). Subratllem-ho: «*entonces era la lengua de nuestra corte*».

La formulació associa la trona a la cort, de manera que l'absència de la segona planteja complicacions a la primera: Climent predica en castellà, també a Barcelona, de la mateixa manera que, sis anys abans, un frare dominic havia desautoritzat la predicació en vernacle: «*la lengua valenciana no es lengua de corte ni es lengua de pùlpito*» (Mira 1755): Com que no és la llengua de la cort, no ho pot ser tampoc del pùlpit i, així, conclou: «*la más corta, la más pobre y la menos acomodada para la predicación*» (Mira 1755). Amb la consignació de la mancança de la fonamentació cortesana, el polemista dominic pretén tancar la controvèrsia per a negar qualsevol possibilitat d'usar la llengua en la trona.

En el cas de l'Oratòria Sagrada, la presència autòctona en el cinc-cents canvia a servil en el XVII: l'estil, les maneres, deriven de la castellana; i també la llengua. Però no sempre. La prosa didàctico-religiosa del segle ofereix mostres de predicació culta i reflexions sobre criteris o problemes de redacció i plantejaments de solució. Em limite a estudiar els inconvenients

que perceben els oradors quan volen adreçar el discurs a un públic culte, i els esforços que fan per a aconseguir una llengua *apropiada*, esforços que s'estalvia la potent retòrica sacra castellana.

La pressió del castellà no aconsegueix d'anorrear el vernacle, tant en registre col·loquial com en culte, registre en què descobrirem moviments de preservació de la llengua. El denominat «temps de l'oralitat» propicià la predicació «popularista», massiva, per bé que vitanda als ulls dels oradors àulics, els quals convocaven auditoris acostumats a la disciplina de la retòrica i, doncs, amb capacitat crítica. Els destinataris són personal format que reclama una elaboració homilètica subjecta a la preceptiva. Per a assolir-la els nostres predicadors han de fer front a molts més problemes que no els castellans. Em centre en els que genera la llarga i intensa història de la predicació en honor de sant Vicent Ferrer i la resposta que obtenen per als segles XVII i XVIII.

2 FORÇA I DEBILITAT DE LA PREDICACIÓ VICENTINA

Els hagiògrafs vicentins havien escampat la idea que sant Vicent només predicà en valencià, llengua en què va ser entès arreu, tal com ens explica el poeta Escorihuela:

«en sa llengua nativa
predicant, entenien els seus discursos
quants sos grans auditoris componien» (Verger 1983: 362).

Sant Vicent és model per a l'oratòria sagrada valentina, en especial la popularista. Eixe estímul inicial esdevé problema posterior perquè aquell no és el model que els predicadors cultes enyoren, una llengua com la usada a Europa: càrrega al·legòrica, valor de la metàfora elaborada, subtilesa i l'enginy en els enigmes, lèxic acurat, etc. seran requisits per a la confecció del discurs sagrat. Elaboració subjecta, en definitiva, als rigors de la preceptiva del moment.

Per tant, si el sant predicà sempre en valencià i triomfà a Europa, la seua llengua hauria de ser exemple, de tal manera que la consulta dels sermons vicentins s'imposa i els predicadors escorcollen la documentació històrica, com ara Beuter (Belenguer 1984: 59), després consultat per Arbuixech (1666); recordem que tots dos, amb algun predecessor, com va ser Escolano, són cronistes de la Ciutat i estan familiaritzats amb l'arxiu. El resultat no és, però, el que esperaven, perquè eixa consulta els fa adonar que la llengua havia canviat. Aquell model no podia ser entès en el segle XVII: havia envellit. Més encara, els predicadors retenen que la descurança del temps l'havia empobrida. Així ho constata el fiscal Gilart, censor del sermó de Ballester: «Jahia la materna antiga valenciana llengua en los vells mo-

numents d'arnats volums que, com les fulles en los arbres s'espolsen, es muden les paraules per lo temps» (Ballester 1667).

El fiscal percep que la llengua es troba malalta. A partir del segle XV, els efectes de la inexistència d'un tron protector foren la corrupció d'aquella llengua que, en altre temps, manifestà capacitat per a construir grans obres. La llengua havia perviscut, però deteriorada, de tal manera que feia caure les paraules com les fulles dels arbres, a causa de la història; o siga, Gilart troba que la història va modificant —actualitzant— la llengua, però segons un procés que ell tipifica com a empobridor.

Per l'admiració que generava el sant, la llengua antiga fascinava, mentre que l'actual era vista com a degradada, tal com pensa un elogiador del sermó de Ballester: «tan embellides paraules, encara que ja polsoses en nòstrons temps, en què la polida valenciana llengua no es parla bé en tots, o tots no parlen bé ab ella» (Ballester 1667).

L'orador constata els problemes que entrebanquen el treball segons posa en relleu un altre predicador: «este sermó el tinch per dificultós y un poch greu per a predicar en la nostra llengua, que pareix desgraciada después que ya no y a boca que sàpia parlar com la de sant Vicent» (Soler 1715), seguint el criteri que havia manifestat anys abans per a justificar la predicació en castellà: «*como si fuera fácil hurtarle a Vicente la gracia de su lengua!*» (Casanova 1998: 380). Els dubtes i les inseguretats seran, doncs, tan recurrents que arribarien a afectar fins i tot els àngels, tal com confirma un elogiador del sermó de Ballester: «ni un àngel estaria segur de semblant llengua» (Ballester, 1667). Mirem com respon a la qüestió el pare Soler, fins i tot amb el pertinent joc de paraules: «parlar com sant Vicent sols pogué fer-o un Ferrer, que ja morí y se en portà la llengua al cel, segons vem que està de desllenguada la gent» (Soler 1703).

Jocs lingüístics a banda —la condició de «desllenguada de la gent» que barreja el parlar maleducat i groller per una banda amb el fet de referir-se a la pèrdua de la «llengua» de sant Vicent per l'altra—, la controvèrsia lingüística pretén dilucidar si el valencià és llengua apta per al púlpit a causa de l'allunyament històric del referent, situació que complica la redacció del sermó en una llengua víctima d'un llarg procés de deturpació. Convé afegir, a més, que el problema no afecta només els oradors sagrats, sinó que també dificulta la creació poètica del moment, segons constata el prolífic Morlà: «Per a alabar a Vicent, / a qui los cisnes fan / festa, que hasta el cel se'n puja, / sos milacres publicant, la meua llengua s'encalla» (Ferrando 1985: 262).

Es tracta d'un problema objectiu i general, i així ho reconeixen investigadors com ara Ferrando i Nicolás quan afirmen que «a casa nostra els textos catalans clàssics no sols eren qualificats per molts editors com a

antiquats (“llemosins”), sinó que es considerava que calia actualitzar-los» (Ferrando / Nicolás 2011: 205).

En efecte, la situació que planteja l’evolució de la llengua no és només valenciana, sinó de qualsevol llengua; així ve recollit per fray Jerónimo de San José, predicador que reflexiona a propòsit dels canvis que experimenta el castellà: «*El estilo se muda como lo demás que está sujeto al tiempo, el qual hace renacer y envejecer vocablos*» (Nougué 1980: 8). Si el procés és el mateix, no ho serà el resultat. Ràpidament trobem diferències entre la situació domèstica i la veïna; el frare reportat emmarca la qüestió de l’evolució idiomàtica en el conjunt d’elements subjectes a la història i als canvis que produeix. Però, a diferència dels nostres analistes, és un procés que considera positiu:

«vistiendo en cada siglo la lengua y propio idioma de nuevas voces y frases, como a los árboles, cada año de follaje nuevo, y a la manera que los hombres la lozanía de la juventud se ríe del desaire de la vejez y florece sólo la edad verde, así la de los vocablos antiguos es despreciada de los que nacen y se crían a la vista de los nuevos» (Nougué 1980: 8).

Fray Jerónimo viu a Madrid, i la cort modifica la perspectiva de la situació: en el seu cas hem llegit menyspreu de la llengua antiga i lloança de la moderna. En el nostre, la llengua requerirà d’un tractament de purificació que consistirà, d’acord amb la solució de l’esmentat Gilart, en un intent de recuperació de solucions genuïnes:

«dels renous y nous verdanchs que así es troben en pròpies veus, (esporgats los borts rebrotims y fets espigons de rebordonits vocables), esclataran vistosos ramellts y ramells no vists que cullga tots temps l’erudició» (Ballester 1667).

Segons el fiscal, convé acceptar les innovacions, perquè la llengua pot tornar a produir fruits notables si és esporgada de les novetats espúries, és a dir, de neologismes que no li són «propis», idea important perquè la *propietat* de la llengua per a la trona serà un argument del debat a favor o en contra del seu ús culte en la predicació. Eixe debat, tanmateix, no forma part del nostre interès actual, així que tornem als intents de recreació d’una retòrica considerada digna.

Els predicadors fan l’esforç que sol·licita el fiscal i es llancen a la construcció d’una llengua culta, apta per als usos més elevats, com el de la trona. Tenint en compte la veneració als textos antics, «llemosins» (Ferrando / Nicolás 2011: 205), recuperen solucions caigudes en desús, com ara el vetust ‘aidar’, verb que comparteix ús amb el més modern ‘ajudar’ i que després es veurà prodigat per la Renaixença; ‘tolre’ o ‘dolre’, quan ‘doldre’ havia consolidat l’epèntesi al costat, per exemple, del veí ‘oldre’.

Necessitats de lèxic, incorporen i adapten barbarismes: ‘bufet’ —terme que es consagrarà en el XVII—, ‘retortir’ (traducció de ‘retorcer’). A banda de l’abundància de castellanismes adaptats, sobretot pel que fa als plurals i

diminutius. Es creen termes nous: 'bufalandanga', 'desrotllar', 'desvenidor' 'eixetat', 'esclavonia', 'empostament', 'espaliar', 'despic', 'froncir', 'genetalitat' 'foratjar', 'gasafató', 'gustomar', 'hivernesca', 'novitjoler', etc. alguns dels quals seran *apax legomena*. Els autors juguen amb els sinònims 'adulament' - 'glapit' - 'lladrits'; 'rompre' - 'trencar'; 'verga' - 'vara' - 'sceptre'; 'verí' - 'emmetzinar'; 'sèptim' - 'seté'; 'renou' - 'rebrotim', o amb variants morfològiques: 'reyal' - 'real', 'paraís' ('parahís') - 'paradís'; 'miracle' - 'milacre'.

Més enllà del recurs a les figures retòriques i als altres requeriments de la preceptiva retòrica, la recuperació de mots clàssics, la creativitat en composició i derivació, la construcció de vocables nous, els jocs semàntics o morfològics, etc. constitueixen una regeneració lingüística capaç de produir obres de qualitat, algunes de les quals ens han arribat a les premses i les podem estudiar amb detall.

3 TEOLOGIA LINGÜÍSTICA

El procés va més enllà de la selecció lèxica, perquè el debat ideològic manté oberts molts fronts; podem esmentar novament la qüestió —important per a la diòcesi valentina— de la «propietat» de la llengua per als usos retòrics, l'influx negatiu de predicació popularista i els problemes que deriven de la introducció d'elements jocunds; l'esgotament temàtic de la predicació vicentina com a conseqüència de la proferació dels sermons, etc. En eixe marc —que ha d'incloure consideracions polítiques i socials— els predicadors han de donar resposta a cada punt en litigi, i la resposta no és senzilla.

Assenyale una qüestió interessant com a fonamentadora del procés, i és que la idea de la recuperació lingüística no es resol només amb treballs lèxics, sinó que ha d'anar acompanyada per una publicística que pugua restituir a la llengua la imatge de dignitat que requereix i que tenia. Entrem en l'àmbit privilegiat del sermó, els dominis de la teologia, o, si voleu, el de la teologia lingüística. Per a competir amb el castellà i gaudir de la dignitat de la trona, la llengua dels predicadors àulics no podia ser de qualsevol rang. Havia de ser igual, superior, o més que superior: santa. I ho afirmen.

El camí pel qual els oradors sagrats arriben a la consideració del valencià com a la llengua santa s'insereix dins de les concepcions teològiques del barroc, període en el qual el teòleg pensa que l'acció de Déu ho envaeix tot. Però anem a pams. En primer lloc, afirmen que, si sant Vicent té el títol de «predicador apostòlic», la llengua que usava també serà apostòlica (d'apòstol); mirem com ho formula el cronista Escolano:

«Baste saber que [la llengua valenciana] mereció el nombre de apostòlica, porque si los Apóstoles, para sembrar la palabra de Dios por el mundo, recibieron en su comisión el don de lenguas, nuestro gran compatriota, san Vicente Ferrer, con la Valenciana fue entendido de todas las naciones y lenguas del mundo» (Escolano 1610-1611: L. 1, col 96).

La definició completa la idea de Déu omnipresent, que ha convertit el Cap-i-casal valencià ni més ni menys que en el Paradís: «Est paradís terrestre que habitam» (Arbuixech 1666: 52). El Paradís primigeni era el lloc de contacte de l'home amb Déu i els àngels, els quals, segons l'opinió de l'època parlen la llengua hebrea: «la llengua hebrea es diu santa y en ella parlen los àngels y sants en lo cel, com dihuen molts» (Soler 1703). La «llengua santa», doncs, és l'hebrea, la que es parla en el Paradís perquè és la que fan servir els que ja estan en la glòria. Els teòlegs descendeixen i arriben a casa tal com concreta, amb contundència, l'orador sagrat: «lo Parais és València». A partir d'eixa conclusió, no tardarem a trobar-ne les conseqüències i és que, si el Paradís genèric, genesiàc o primigeni (on, recordem-ho, es parla hebreu, la llengua santa), es concreta en València, la llengua que usa el Paradís citat i concretat en el Cap-i-casal serà, per derivació, també sagrada.

El prodigi lingüístic operat pel sant valencià arribà a ser considerat com un miracle de potència superior al de la infusió del do de llengües als apòstols en l'esdeveniment pentecostal, i fins i tot i a la glossolàlia de la Mare de Déu:

«Per a convertir Déu les nacions, els donà als apòstols do de llengües, que és gran cosa per a convertir parlar a cada u en la sua llengua. Però a sant Vicent Ferrer, en gran privilegi seu y de la nostra llengua, li concedí que, predicant en valencià, l'entenguessen totes les nacions, com si predicara en la llengua d'ells; favor que no el féu als apòstols encara que plogueren llengües sobre ells. Ni la Mare de Déu usà d'este privilegi, puix parlant als Reys d'Orient, els parlà a cada u en la llengua d'ells; però no féu que en l'hebrea l'entenguessen los sants Reys» (Ballester: 1667).

Ballester veu que la situació és diferent a l'esdevinguda la nit de la Pasqua Granada, perquè que els apòstols parlaven les llengües d'arreu del món, mentre que sant Vicent, amb la seua pròpia, es fa entendre per tot el món; per tant, el do és superior fins i tot al que Déu concedeix al col·legi apostòlic i —ací Ballester mesura les paraules— pel que fa a Maria, parla d'un privilegi concedit, però que ella no volgué usar.

Més concrecions: els teòlegs no referiran el títol només a sant Vicent, sinó també a religiosos coetanis d'ells, com ara el pare Pere de Dénia —també «predicador apostòlic»— perquè, com el dominic, només predica en valencià. Així parla el seu hagiògraf i germà de religió:

«en los predicadores puede caber el dezir y el profetizar, que si tal vez la ordena, para mayor gloria suya, el Espíritu Santo, que fue el que dio las lenguas, en su venida, a los Apóstoles, instituyéndoles Predicadores Evangélicos, dando a conocer que la lengua del que ha de Evangelizar a Sión ha de ser lengua de Espíritu Santo, que divino amor es la lengua de los predicadores, y como tal rige y gobierna sus altísimos fines» (Mercader 1677: 139).

Ara ja tenim la llengua que usava en la predicació el pare Pere considerada com a llengua de l'Esperit Sant; sagrada, doncs; com també ho era la de sant Vicent, d'acord amb una opinió que arribarà al segle XVIII i que acabarà definint-la com a santa:

«per esta sua sancta llengua és ya diligència inútil buscar excel·lències de la valenciana, sanctificada en los sermons del sanct, y per la sua sancta boca feta comuna per a totes les nacions, com en los principis del món, l'altra llengua sancta» (Mas 1775: 25).

L'afirmació del dominic s'insereix en la polèmica sobre les possibilitats del vernacle per a accedir al púlpit, i nega qualsevol intent d'indagació de les qualitats i excel·lències que posseeix. A diferència de Ballester, Mas no el considera una llengua superior a l'hebreu, sinó successora i, per tant, santa. La llengua, que és santa per sant Vicent, passa a transformar-se en la llengua de l'Esperit Sant:

És la Lengua Valenciana
Lengua de l'Esperit Sant
com se veu en este Sant (Ribelles 1943: 24).

La reflexió sobre la condició de la llengua ha experimentat, com hem vist, un gir molt subtil, però expressiu, perquè ara és més que la llengua del sant dominic: és la que parla l'Esperit, tal com postularà també un altre poeta contemporani:

En valencià predicant
tothom me entengué y no aterra
puix parla lo Esperit Sant
en la llengua de ma terra (Blasco 1985: 169).

Podem concloure que la proposta teològica pareix molt audaç, tot i que no ho és tant en el context de la reflexió teològica del moment: si la terra és sagrada, també ho és la llengua de la gent que hi viu. La pretensió vol ser apodíctica i tancar la discussió en curs, però el discurs oficial anava per un altre cantó i la teologia no influirà en el ritme de la política. En qualsevol cas, l'intent de fonamentar la recuperació de la llengua queda resolt pel que fa a la part teològica.

4 LA REDIGNIFICACIÓ DE LA LLENGUA

La reclamació que havia formulat el fiscal Gilart quan exigeix la purificació i conreu de la llengua no és aïllada, sinó que forma part de tot un moviment que transcorre al llarg dels segles XVII i XVIII. Josep Vicent Ortí també demana que la llengua siga estudiada i transmesa; a més, es mostra partidari de l'elaboració del tecnolècte actualitzat per al seu temps i adequat per al camp del sermó:

«tengo la justificada razón de considerar que, si no se continua la noticia de la lengua valenciana, se irá insensiblemente olvidando por el tiempo, como ya sucede en las dicciones y vocablos del tiempo de la Conquista» (Pitarch 1972: 65-66)

Ortí fill reclama la continuació de «*la noticia de la lengua valenciana*», és a dir, l'estudi, el coneixement i la transmissió sense interrupció, perquè amb la seua coetània oorrerà com verifica que ja s'ha esdevingut amb la llengua de temps antics o siga, que la llengua sense conreu «*se irá olvidando*», com ha succeït a la de la predicació.

L'esforç produirà fruits, si més no en termes de superació del problema que presenta la «congelació» que havien aplicat al model de llengua de sant Vicent Ferrer i, doncs, la consideració que tenia d'immutable. Així es pronuncia Gaspar Aguilar:

que a no veure quan onrat
y quan docte soleu ser,
sens ducte haguera pensat
que de sant Vicent Ferrer
lo temps era ya tornat (Ferrando 1983: 937).

La llengua «morta» estava novament «viva», per seguir la terminologia de Lo Rat Penat, d'acord amb el reconeixement que fa Aguilar i que s'escampa arreu del domini lingüístic, tal com ens assegura un poeta mallorquí del segle XVI:

L'art estava sepultada
en sepulcre llemosí;
mas ara, desenterrada
i molt ben afaïsonada
per a tot bon ús i fi,
la vos dóna un mallorquí (Ferrando / Nicolás 2011: 208).

El llemosí era el sepulcre d'aquella llengua conservada en «arnats volums» i que ara els predicadors —i, al costat d'ells, algun poeta— havien desenterrat i treballat «molt ben afaïsonada». Per a alguns analistes, «lo temps [de sant Vicent] era ya tornat».

Encara el segle XVIII contemplarà més esforços en la recerca d'una llengua culta: d'una banda, el canonge i activista lingüístic Teodor Tomàs (Juan-Mompó 2002a), el qual intenta trobar en la lírica hagiogràfica medieval les solucions lingüístiques necessàries per a assolir el seu objectiu (Juan-Mompó 2002a), per exemple amb la reedició i actualització lèxica de l'obra de Ramon de Càpua, *Vida de Santa Caterina de Sena*, traduïda el 1511 pel dominic fra Tomàs Vesach (Juan-Mompó 2007).

En segon lloc, un destacat compositor líric de la mateixa centúria, el publicista Joan Baptista Escorihuela, preocupat per la llengua culta, tradui-

rà la seua versió del conegut *Stabat Mater* (López 1992: 130-135), obra que ha obtingut un bon reconeixement editorial (López 2012: 1931). El poeta es pregunta sobre la possibilitat de recuperar la llengua antiga per a dignificar l'actual:

¿Qué és impossible
 (quant veig que de propòsit ningú es posa)
 formar un rasgo en ploma valadina?
 Es fa com increíble
 en tan antich idioma no haber cosa
 de un alt estil (López 2011: 1688).

Com a resposta a la seua pregunta, el poeta redacta dos interessants poemes que titula «Canzó Real», el primer redactat en honor a sant Vicent Ferrer i el segon al Patriarca sant Joan de Ribera: Són poesies d'inspiració anacreòntica que intenten acreditar les qualitats de la llengua culta a partir de l'exaltació de dos colossos del País, per a la factura de les quals, igual que ha fet el seu coetani Teodor Tomàs, ha hagut d'elaborar un elenc lèxic que atorgue a la composició la dignitat cercada.

La documentació pertinent és més generosa encara en informacions relatives a la repristinació lingüística. El cronista Agustí Sales, fervorós defensor de la predicació tradicional, confirma que la pressió adversa no ha aconseguit anul·lar-la:

«bien que los valencianos que con justa razón se precian de tales, han conservado tenazmente el idioma en su primitiva pureza, usándose en los Púlpitos más autorizados, para edificación de los fieles, i mantener el esplendor de la Nación» (Sales 1764).

Eixa conservació no ha estat fàcil, sinó que ha requerit tenacitat. Però el que ens interessa ací és la qualitat lingüística dels sermons, predicats segons els criteris de Gilart, «en su primitiva pureza». El recurs a la llengua antiga ha produït resultats satisfactoris. Convé recordar que Sales parla de llengua culta («en los Púlpitos más autorizados») i dels beneficis que reporta: en primer lloc, l'edificació dels fidels i, en segon, el de «mantener el esplendor de la Nación». El tenaç cronista rebla l'argument:

«Con fidelidad, pues, continuó la Lengua Lemosina, por medio de Personas gravísimas, en ser Lengua de Púlpito; i assí leemos con edificación i provecho varios Sermones impresos en Lemosín del Ven. Don Antonio Buenaventura Guerau, Pavorde i Presbítero de la Congregación del Oratorio; i del Ven. Padre Dr. Gaspar Blas Albuixech, del mismo Instituto; i también del Arcediano don Juan Bautista Ballester, gran Theólogo, aunque Historiador infeliz; i el impresso en nuestros días del tercer siglo de la Canonización del san Vicent, que predicó el P. Maestro Fr. Luis Vicente Mas, del Orden de Predicadores, en quines nada se desea de la antigua cultura Lemosina» (Sales 1764).

Amb desig d'aval de la seua afirmació, Sales evoca els sermons de la centúria anterior que arribaren a les premses: Guerau, Arbuixech, Ballester i Mas són artistes experts en la predicació i en la fidelitat. Segons ell, el resultat és satisfactori. Més encara, a diferència de l'opinió del bisbe Climent, el fet d'haver estat antigament una llengua de Cort és la raó que n'ha permès la recuperació.

«quedan demostradas sus riquezas, i de aver sido el Lenguage de nuestros Reyes, de los Santos, de las Cortes, i del Púlpito» (Sales 1764).

Segons Sales, els més encimbellats membres de la societat estamental han fet possible que, per extensió, el model lingüístic obtinguera restitució en termes de qualitat i que ell poguera exhibir material imprès que legitimara el seu pensament.

5 CONCLUSIONS

Les afirmacions de Sales són ditiràmiques i vénen formulades en un ambient polèmic, de resposta a les acusacions en sentit contrari. Ara bé, els autors i les dades que proporciona són objectius: els predicadors han assolit una llengua acceptable per a l'alta trona, i també els poetes. Sales oblida, però, considerar el paper de l'altre membre de l'associació: la cort. Aliena per complet —o adversa— a eixos esforços i, amb l'eficaç complicitat de la universitat, continua el seu paper de castellanització. Els usuaris de la llengua, siga en forma poètica o de prosa didàctico-religiosa no renunciaren al seu propòsit de trobar un registre culte per a les seues composicions, sinó que, enmig d'una forta pressió, aconseguiren els seus objectius, traspassats de segle a segle.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ARBUIXEC, GASPAR BLAI (1666): *Sermó de la S. Conquesta de la ciutat de València*. València, Jeroni Vilagrassa.
- BALLESTER, JUAN BAUTISTA (1667): *Ramellet del bateig del fill y fillol de València, l'Apostòlit Sant Vicent Ferrer que, de les flors y violes que dix de les seues virtuts, compongué, en lo sermó que predicà, el doctor Juan Batiste Ballester, artiaça de Molvedre, mestre doctor y catedràtic d'arts y teologia, examinador teòlech y sinodal, calificador y jutge ordinari en lo Tribunal de la Santa Inquisició*. València.
- BELNGUER, ERNEST (1984): *Jaume I a través de la història*. València, Tres i Quatre.
- BLASCO, RICARD (1985): *La insolent sàtira antiga. Assaig d'aproximació a la poesia valenciana de caire popular*. Xàtiva, Ajuntament.
- CASANOVA, EMILI (1988): «Sobre els sermons de les festes de sant Vicent Ferrer al segle XVIII a València». *Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey*. Montserrat, PAM, p. 385-407.

- CLIMENT, JOSÉ (1761): *Sermón que, en la fiesta que el día 29 de junio de 1755, celebró la M.N.I. y coronada Ciudad de Valencia en memoria de la canonización de su esclarecido hijo y patrón san Vicente Ferrer*. València.
- ESCOLANO, GASPÀR (1610-1611): *Década Primera de la historia de la insigne y coronada Ciudad y Reyno de Valencia*. València.
- FERRANDO FRANCÉS, ANTONI (1983): *Els certàmens poètics valencians*. València.
- FERRANDO FRANCÉS, ANTONI (1985): «Introducció». MORLÀ, PERE JACINT: *Poesies i Col·loquis*. València.
- FERRANDO FRANCÉS, ANTONI / NICOLÁS AMORÓS, MIQUEL (2011). *Història de la llengua catalana*. Barcelona, UOC.
- JUAN-MOMPÓ, JOAQUIM (2002): «Un altre elogi setcentista valencià de la llengua». *Afers*, 41 (Catarroja / Barcelona).
- JUAN-MOMPÓ, JOAQUIM (2002a): «Teodor Tomàs, editor valencià del segle XVIII». *Miscel·lània Giuseppe Tavani, III*. Barcelona.
- JUAN-MOMPÓ, JOAQUIM (2007): *L'obra editada del canonge Teodor Tomàs (València, 1677-1748). Estudi lingüístic i edició*. Tesi doctoral inèdita. València.
- LÓPEZ QUILES, ANTONI (1992): «Maria, al peu de la creu, i en català». *Revista de Catalunya*, vol. 69, p. 130-135.
- LÓPEZ QUILES, ANTONI (2012): *Església valenciana i llengua als segles XVII i XVIII*. Tesi doctoral inèdita. València, Universitat Literària.
- MAS, LLUIS VICENT (1755): *Sermón en la solemne fiesta que hizo la muy ilustre cofradía de San Vicente Ferrer, por complirse el tercer siglo de su gloriosa canonización, el día 5 de julio del presente año 1775*. València.
- MERCADER, CRISTÓBAL, FRAY (1677): *Vida admirable del Siervo de Dios Fray Pedro Esteve. Predicador Apostólico*. València. N'hi ha una edició de 1865 amb facsímil en 1982.
- MIRA, ANTONIO (1755): *Sermón en la fiesta que celebró el Clero de S. Estevan de Valencia en la tercera Centuria de la Canonización de S. Vicente Ferrer, día 1 de julio de 1755*. València.
- NOUGUÉ, ANDRÉ (1980): «Defensa de la lengua, o claridad y afectación en el siglo XVII. Opiniones de B. M. Velázquez y de Fray Jerónimo de San José». *Cronicón*, vol. 10, p. 5-11.
- PITARCH, VICENT (1972): *Defensa de l'idioma*. València, Tres i Quatre.
- RIBELLES COMÍN, JOSÉ (1943): *Bibliografía de la lengua valenciana*. Vol. III. Madrid.
- SALES, AGUSTÍN (1764): «Juicio» del *Diccionario valenciano-castellano*, de Carlos Ros. València.
- SOLER, PERE (1715): *Sermó*, del 29-VI, BUV, ms 228.
- VERGER, EDUARD E. (1983): *Antologia dels poetes valencians*. València.

